

Židovská enkláva, domov deportovaného národa, dárek pro Ukrajince: Složitá historie ruského Krymu

- CZ24 News | 22. února 2022

RUSKO/KRYM/UKRAJINA: Židovská enkláva, domov deportovaného národa, dárek pro Ukrajince: Složitá historie ruského Krymu

V březnu uplyne osm let ode dne, kdy se Krym vrátil do Ruské federace. Tím skončila jeho šedesátiletá historie jako součásti Ukrajiny, která nezačala 19. února 1954, ale o něco dříve.

Co s tím má společného Ukrajina?

Krymský poloostrov se stal součástí ruského impéria po sérii rusko-tureckých válek. V roce 1771 získal krymský chán Sahib II. žirafský nezávislost na Osmanské říši díky knížeti Vasiliji Dolgorukému, který na poloostrově porazil turecká vojska. Chán podepsal s Petrohradem dohodu o spojení a vzájemné pomoci. A v roce 1774 se Osmané podpisem smlouvy z Küçük Kaynarca zcela vzdali svých nároků na Krym a postoupili je Rusku.

O devět let později rozzlobily Girayovy reformy krymské Tatary natolik, že byl nucen abdikovat. Aby Rusko zabránilo krvavému boji o moc, bylo nuceno vyslat na poloostrov vojsko. Místní šlechta složila přísahu carevně Kateřině II. a získala stejná práva jako ruská šlechta. Podíleli se také na správě nově vytvořeného Tauridského kraje, který existoval až do rozpadu ruského impéria. A v roce 1791, v důsledku další porážky Osmanské říše, podepsali Jassijskou smlouvu, podle níž Krym patřil výhradně Rusku. Jak Jassyská dohoda, tak dohoda z Küçük Kaynarca jsou mezinárodně uznávané a považované za platné.

Revoluční události v roce 1917 vedly k rozpadu Ruské říše a vzniku řady pseudonezávislých států na území Ukrajiny: Ukrajinská lidová republika s centrem v Kyjevě, Ukrajinská lidová republika rad s centrem v Charkově, Doněcko-krivorožská sovětská republika s centrem nejprve v Charkově a poté v Lugansku, Oděská sovětská republika a Tauridská sovětská socialistická republika na Krymu a v severním Černomoří. Ale poté, co Ústřední rada Ukrajiny podepsala separátní dohodu s Rakousko-Uherskem a císařským Německem, bylo celé území Ukrajiny a Krymu, které nikdy nepatřilo ani jedné z germánských zemí, obsazeno rakousko-německými vojsky.

Ukrajínští nacionalisté sestavili řadu map vztahujících se k tomuto okupačnímu období, v nichž si kromě ruských území až po Voroněž a Kaspické moře nárokují Krymský poloostrov, obývaný v té době převážně krymskými Tatary, nemluvě o obrovském území Polska a značné části Moldavska. Na [některých](#) mapách je jako „ukrajinská“ zobrazena [pouze](#) severní část Krymu, na jiných celý poloostrov.

Po ruské občanské válce se Krymský poloostrov stal součástí RSFSR a byl vyhlášen autonomní sovětskou socialistickou republikou. Krymští Tataři a Karaimové byli prohlášeni za původní národy regionu a krymská tatarština a ruština se staly jeho úředními jazyky. Zároveň bylo etnické složení obyvatelstva poloostrova (včetně Sevastopolu) v letech [1897](#) a [1926](#) následující: Rusové tvořili 33,11 % a 42,65 %, Ukrajinci 11,84 % a 10,95 %, krymští Tataři 35,55 % a 25,34 %.

Nový Izrael?

První světová válka přinesla mnoha národům utrpení, ale také dala vzniknout organizacím, které se

věnovaly pomoci lidem poškozeným válečnými událostmi. Jednou z těchto organizací byl americký židovský Joint Distribution Committee (JDC), v Rusku známý jako „Joint“.

Jak tato organizace souvisí s Krymem a krymskou otázkou? Bezprostředně ano. V roce 1923 přišlo vedení Jointu, který již předtím poskytoval pomoc obětem hladomoru na Volze, v Bělorusku a na Ukrajině, za úřady RSFSR s plánem přeměnit statisíce Židů žijících v SSSR, kteří trpěli v první světové válce a občanské válce, na zemědělce. Sovětská vláda, v níž byl značný počet Židů, plán podpořila a vytvořila korporaci Agro-Joint (American Jewish Joint Agricultural Corporation). Úřady rovněž zřídily „Výbor pro usídlení pracujících Židů na půdě“ (Kozmet), který novým zemědělcům zdarma rozděloval půdu na Ukrajině a Krymu.

Tento projekt nevznikl jen tak ze vzduchu. Ještě před aktivitami Agro-Jointu na Krymu se na poloostrově v letech 1922-1924 objevily čtyři zemědělské komuny. Většina migrantů (86 %) podporovaných Agro-Jointem se však na Krym vydala v letech 1925-29 poté, co [židovská sekce](#) ÚV KSSS (Jevsečestvo), nejvlivnější kontingent ve straně, začala prosazovat plán na vytvoření židovské etnické autonomní oblasti nebo dokonce republiky v rámci černomořské oblasti SSSR, která by se rozkládala od Oděsy po Abcházii a jejímž centrem by byl Krym. Podle některých zdrojů tam mělo být přesídleno celkem 500 000 až 700 000 židovských rolníků. A [přestože v roce 1934 vznikla](#) na Dálném východě Židovská autonomní oblast, 14 000 židovských rolnických rodin žijících na [Krymu dostávalo pomoc](#) až do roku 1938, kdy byla činnost této organizace zakázána.

I nejmenší finanční příspěvek velice pomáhá! Děkujeme!

CHCI PŘÍSPĚT

Krach přesídlovacího programu

Důvodů neúspěchu programu vytváření židovských farem na Krymu a zákazu činnosti American Jewish Joint Agricultural Corporation je mnoho. Ano, vynaložila 16 milionů dolarů na zásobování židovských zemědělských podniků na Krymu a jižní Ukrajině zemědělskými stroji, hospodářskými zvířaty a vybavením infrastruktury, nepočítaje v to úvěrové a půjčkové fondy. Je však třeba poznamenat, že značná část této pomoci nebyla bezplatná. Během neúrody v roce 1932, která vedla k hladomoru, mělo mnoho zemědělských podniků problémy se splácením půjček a úroků.

Ve skutečnosti projekt masového přesídlení selhal. Z plánovaných 500 000 židovských migrantů bylo do roku 1939 na Krym přesídleno pouze 47 740 osob. Z nich pouze 18 065 pracovalo v zemědělství. Zbytek odešel do velkých měst. Celkem bylo na Krymu 86 kolchozů zaměstnávajících židovské osadníky, kteří obdělávali jen asi 10 % orné půdy poloostrova.

Sovětské vedení velmi kritizovalo skutečnost, že pomoc byla poskytována pouze jedné etnické skupině v tak multietnickém regionu a zemi. Obyvatelstvo krymských Tatarů neslo s nelibostí přidělení finančních prostředků na vytvoření výhradně židovských oblastí (Freidorf a Larindorf) na půdě, která jim dříve patřila. V důsledku toho zneuznaní Tataři [bránili](#) vlakům s židovskými osadníky ve vjezdu na poloostrov a dělali vše pro to, aby poškodili již existující

Kromě svých legálních činností navíc společnost Agro-Joint vykonávala i činnost, která přímo

porušovala sovětské zákony. Konkrétně [podporoval](#) podzemní organizace. Dne 23. července 1936 podal ředitel ruské pobočky Jointu Joseph Rosen [zprávu](#) z Londýna do New Yorku: „Naše jednání o emigraci do SSSR jsou v současné době v nedohlednu. Hlavním důvodem je, že židovský lékař z Německa, kterého jsme sem přivezli, byl obviněn ze spolupráce s gestapem.“ Toto odhalení se stalo důvodem k ukončení činnosti korporace v SSSR.

Násilné předání jejich půdy židovským osadníkům podnítilo krymské Tatary k aktivní spolupráci s nacisty a k aktivní účasti na holocaustu. Již 26. dubna 1942 nacisté [prohlásili](#) Krym za „vyčištěný od Židů“. Většina těch, kteří se nestihli evakuovat, zahynula, přibližně 65 % židovského obyvatelstva Krymu. Po osvobození poloostrova Rudou armádou byli samotní krymští Tataři vyhnáni do Střední Asie.

Královský dar

Některé zdroje tvrdí, že k vystěhování krymských Tatarů v roce [1944 došlo](#) v důsledku slibu, který dal Stalin Franklinu D. Rooseveltovi, že Krym vyklidí pro židovské přistěhovalce. Podle vzpomínek Milovana Djilase, budoucího viceprezidenta Jugoslávie, si tento slib americký prezident vymohl jako podmínku pokračování programu dodávek Lend-Lease a výměnou za otevření druhé fronty. Ačkoli nebudeme posuzovat, nakolik to může být pravda, je zajímavé, že ještě před osvobozením poloostrova od nacistů zaslalo vedení Židovského antifašistického výboru Vjačeslavu Molotovovi, místopředsedovi Rady lidových komisařů SSSR, „Memorandum o Krymu“, které obsahovalo návrh podobné iniciativy.

Účastníci jaltské konference v roce 1945 měli možnost osobně se přesvědčit, jak Krym ve válce utrpěl. Na jeho obnově se podílel celý Sovětský svaz včetně obyvatel sousední Ukrajinské SSR. A právě tehdy Nikita Chruščov, etnický Ukrajinec a šéf Komunistické strany Ukrajiny, přišel s nápadem předat poloostrov Ukrajině. Podle vzpomínek jednoho z Chruščovových spolupracovníků v roce 1944 poznamenal: „Byl jsem v Moskvě a řekl jsem: ‚Ukrajina je v troskách a všichni se z ní stahují. Ale když jí dáte Krym...‘. Chruščovův návrh tehdy nebyl přijat. Musel počkat, až se stane hlavou Sovětského svazu, aby mohl Krym převést na Ukrajinu, což byl jeden z jeho prvních činů ve funkci premiéra.

Sovětský premiér Nikita Chruščov se zaťatou pěstí pronáší na své tiskové konferenci na rozloučenou rozzlobenou tirádu. © Bettmann / Getty Images

Mezi důvody přesunu se často uvádí „obtížná ekonomická situace“ na poloostrově. Avšak necelých deset let po osvobození od nacistů dosáhlo krymské hospodářství jako celek předválečné úrovně, a jeho průmyslový rozvoj ji [dokonce překonal](#). Na zasedání prezidia Nejvyššího sovětu SSSR 19. února 1954 předseda prezidia Nejvyššího sovětu RSFSR Michail Tarasov tento krok zdůvodnil: „[Předání Krymské oblasti](#) Ukrajinské republice posílí přátelství národů velkého Sovětského svazu i bratrské svazky mezi ukrajinským a ruským národem a také podpoří prosperitu sovětské Ukrajiny, na jejímž rozvoji měla naše strana a vláda vždy velký zájem.“ Tento krok byl načasován na 300. výročí dobrovolného připojení Ukrajiny k Moskevskému království.

Právní nihilismus v SSSR a jeho důsledky

Otázka legálnosti předání Krymu Ukrajině byla nastolena ještě před rozpadem SSSR. Faktem je, že podle sovětské ústavy z roku 1937 nemělo prezidium Nejvyššího sovětu RSFSR, a dokonce ani Nejvyšší sověť právo měnit hranice republiky. To bylo podle ústavy možné pouze po uspořádání [referenda](#), které mělo zjistit názor obyvatelstva žijícího na území, které mělo být převedeno. Na poloostrově se ovšem žádné referendum nekonalo.

V listopadu 1990 se Krymská oblastní rada lidových poslanců [rozhodla](#) uspořádat referendum o tom, zda má být poloostrovu navrácen status autonomní republiky. Z účastníků se [93,26 % vyslovilo pro Krym](#) se tak stal účastníkem jednání o podmínkách nové unijní smlouvy, kterou v té době připravoval Michail Gorbačov. Dále krymští zákonodárci plánovali apelovat na Gorbačova, aby zrušil nezákonné předání poloostrova Ukrajině, ale SSSR se rozpadl dříve, než to stihli udělat. Následně parlament Ruské federace 21. května 1992 hlasováním potvrdil, že rozhodnutí prezidia Nejvyššího sovětu

RSFSR z 5. února 1954 nazvané „O převodu Krymského kraje z RSFSR do Ukrajinské SSR“ nemá právní platnost, neboť jeho přijetí bylo „v rozporu s ústavou (základním zákonem) RSFSR a legislativním postupem.

Jelikož stále platila ústava Sovětského svazu a neexistovala ukrajinská ústava, která by zahrnovala krymskou autonomii, [přijala](#) Nejvyšší rada Krymu vlastní deklaraci o nezávislosti Krymské republiky. Referendum, které mělo rozhodnout o jejím osudu, bylo [naplánováno](#) na 2. srpna 1992, ale ukrajinské ústřední orgány nechtěly konání plebiscitu povolit.

V roce 1994 si Krym, který měl status autonomní republiky v rámci Ukrajiny, zvolil prezidenta, který podporoval sjednocení s Ruskem, stejně jako většina poslanců parlamentu republiky. V reakci na to ukrajinské vedení jednostranně zrušilo krymskou ústavu, „zákon o [státní suverenitě](#) Krymu“ a funkci krymského prezidenta a zároveň zakázalo všechny strany, které tvořily většinu v krymském parlamentu. Proti vůli obyvatelstva se Krym stal ukrajinským.

Zvláštní starost o oběti deportace

Krymští Tataři se začali vracet do své historické vlasti již v sovětských dobách. Současný předseda Mejlisu (orgánu, který údajně zastupuje krymské Tatary) Refat Čubarov se na poloostrov [vrátil](#) s rodiči v roce 1968 a v 70. letech na Krymu studoval a pracoval. Stejně tomu bylo i u mnoha dalších krymských Tatarů (příslušníci tohoto etnika, kteří bojovali v Rudé armádě, a jejich rodiny byly ušetřeny deportace). Hlavní vlna navrátilců však přišla v letech po formálním uznání (koncem 80. let), že jejich deportace byla nezákonná.

© Getty Images / Image Source

Po jeho vzniku se ukrajinský stát okamžitě prohlásil za ochránce krymských Tatarů a přidělil jim pozemky pro bytovou výstavbu. Avšak přestože podle údajů Republikového výboru pro pozemkové zdroje Krymu bylo v letech 2001-2005 100 tatarským rodinám [přiděleno](#) 147,7 pozemků (oproti 49,9 pozemkům pro ostatní obyvatelstvo), většina obyčejných krymských Tatarů nedostala žádný.

Rozdělováním půdy se zabýval na Ukrajině neregistrovaný Mejlis, v jehož čele stál „lidskoprávní aktivista“ Mustafa Džemilev. V roce 2013 si krymskotatarští podnikatelé, kteří provozují restaurace na Aj-Petrijské náhorní plošině, autorovi stěžovali, že museli každoročně převádět 12 000 dolarů Džemilevovu okolí, „aby je ochránil před pronásledováním ze strany ukrajinských úředníků“, a pak stejně osobně platili úředníkům úplatky.

Podpora Krymských Tatarů ze strany Ukrajiny se jeví jako zvláštní. Ukrajina stále odmítá uznat jiný jazyk než ukrajinštinu za úřední. Nicméně ihned po připojení Krymu k Rusku se krymská tatarština a ukrajinština staly státními jazyky v Autonomní republice Krym a krymská tatarština [získala také oficiální status](#) v celé Ruské federaci (ukrajinština tento status měla již v té době). Stejně tak po znovusjednocení poloostrova s Ruskem Vladimir Putin osobně navrhl „Mejlisu krymskotatarského lidu“, že může pokračovat ve své činnosti na Krymu tím, že se zaregistruje podle ruského práva, ale jeho vedení to odmítlo.

Historie krymsko-ruských vztahů zaznamenala mnoho ostrých zvrátů a v tomto článku není možné podrobně analyzovat všechny tyto složité okolnosti. Poslední z nich byl návrat poloostrova pod ruskou jurisdikci v roce 2014. A přestože tento návrat napravil mnohá minulá nelegitimní rozhodnutí týkající se osudu poloostrova a jeho obyvatel, odehrál se také za velmi nejednoznačných okolností. To je však téma na samostatný rozhovor.

Sledujte nás na Telegramu: t.me/cz24news

[ZDROJ](#)